

ISTORIA MEDIEVALĂ A BANATULUI REFLECTATĂ ÎN OPERA LUI IULIU VUIA (I)

Conf. univ. dr. Tiberiu Ciobanu

THE MEDIEVAL HISTORY OF BANAT REFLECTED IN THE WORKS OF IULIU VUIA

Abstract: Iuliu Vuia was born on 11 March 1865 in the village of Felnac, Timiș county. His parents were Eutimiu Vuia and Ecaterina. According to his maternal bloodline, he was a descent of the illustrious Banatian scholar, Constantin Diaconovici Loga. He attended primary classes in his village, then he continued his studies at the middle school in Timișoara and graduated from the Pedagogic School of Arad in 1881. Between 1882 and 1883 he worked as a substitute teacher in Timișoara and, in his free time, as the secretary in the chancery of the erudite archpriest Melețiu Drăghici. Iuliu Vuia was married twice. First to Elisabeta Oniță, whom he met while teaching at the Confessional School of Remetea, between 1883-1884. Secondly, to Eugenia Pop, when he was a teacher at Chesinț, between 1885-1886. In 1887 his son, Romulus Vuia, was born. Between 1886-1910 Iuliu Vuia was the head-master of the village school in Comloșu Mare. After the Great Union he worked as a teacher at the Pedagogic School of Caransebeș. Very ambitious he graduated the secondary school (non-compulsory attendance) and after passing the baccalaureate exams he attended the university courses for teachers at University of Cluj. After graduation he taught History and Geography at the Pedagogic School in Caransebeș. Iuliu Vuia was a prolific author of textbooks, History and Pedagogy books, studies and articles. An active participant at the preparatory actions for the Great Union, on 25 October 1918 he was elected a member of the National Romanian Council of Caransebeș. As a representative of the Reunion of the Banatian schoolmasters, he witnessed the great historic act on 1 December 1918. He was also elected in the Great National Council of Sibiu. El a fost ales, de asemenea, în Marele Sfat Național de la Sibiu. He died at Caransebeș in 1933. *Selected works: Fragmente din istoricul pedagogicului confesional greco-ortodox român din Arad, Arad, 1887; Curs complet de istoria universală a pedagogiei, Caransebeș, 1892; Cartea de învățătură pentru*

școalele de repetițiune economice precum și pentru alte institute, Caransebeș, 1894, 400 pages.; *Școlile românești bănățene în sec. XVIII-lea, Orăștie*, 1896; *Districtus Valachorum. Cercurile românești bănățene. Cele din Timiș reconstruite pentru prima oară*, Timișoara, 1930, 49 pages.

Keywords: Banat, Middle Ages, districts romanian, historiography, Caransebeș, The School Teachers Association of the Banat, Great Union.

Date biobibliografice. Anul acesta se împlinesc 85 de ani de la trecerea la cele veșnice a lui Iuliu Vuia, profesor, publicist, istoric, promotor cultural și om politic bănățean de marcă, participant la Marea Unire și membru al Marelui Sfat Național de la Sibiu. Acesta s-a născut la 11 martie 1865, în satul Felnac, din județul Timiș, tată fiindu-i vrednicul învățător Eutimiu Vuia, iar mamă, soția acestuia, Ecaterina. Iuliu Vuia descindea, pe linie paternă, dintr-un neam foarte numeros, ai cărui membri puteau fi întâlniți în tot Banatul (cum ar fi „Vuianii” din Izvin sau „Vuionii” din Lipova, din rândul cărora provenea mama marelui om de știință român Traian Vuia) și care, totodată, a dat societății oameni de seamă, mulți dintre aceștia înscriindu-se în rândul reprezentanților de frunte ai culturii românești bănățene. De altfel, și pe linie maternă, Iuliu Vuia avea o ascendență ilustră, căci tatăl mamei sale (deci bunicul său matern) a fost marele cărturar bănățean Constantin Diaconovici Loga.

Născut și crescut într-o familie de intelectuali, Iuliu Vuia s-a arătat, încă din copilărie, deosebit de interesat de învățătură, dovedindu-se, ca elev, foarte inteligent și sânguincios. După ce a urmat școala primară în localitatea natală (sub îndrumarea părintelui său, care funcționa ca învățător aici), el își va continua studiile la Școala medie din Timișoara. Nevoit, însă, să renunțe a mai frecventa cursurile acesteia, Iuliu Vuia se va înscrie la Preparandia din Arad, pe care o va absolvi, în mod strălucit, în 1881.

În anul următor, își va susține examenul de capacitate, obținând distincția maximă, printre examinatorii săi numărându-se unii dintre cei mai învățați dascăli ai vremii din Banat, cum ar fi Vincențiu Babeș, Ion Rusu și dr. Georgiu Popa. Între 1882-1883, Iuliu Vuia va preda, ca învățător suplinitor, la o școală din Timișoara, în perioada respectivă el activând (în timpul său liber) și ca secretar în cancelaria eruditului protopop Meletie Drăghici. Tot acum, după orele de curs, va fi și colaborator intern la ziarul „Luminătoriul”, editat de inimosul intelectual român Pavel Rotariu.

Începând cu anul școlar 1883-1884, Iuliu Vuia va funcționa ca învățător titular la Școala confesională românească din Remetea, unde o va cunoaște pe Elisabeta Oniță, cu care se va căsători. Această legătură matrimonială va dura, însă, doar un an, în urma ei nerezultând niciun copil. În anul școlar 1884-1885, Iuliu Vuia

a activat ca învățător titular la Belinț, iar în următorul (1885-1886), în aceeași calitate, la Școala confesională românească din comuna Chesinț (localitate situată în apropierea Lipovei), unde se căsătorește cu Eugenia Pop, fiica preotului de aici, Grațian Pop. Din acest mariaj se va naște, la 28 ianuarie 1887, fiul său, Romulus Vuia, ce va deveni un mare specialist în etnografie, antropologie și folcloristică¹.

Din 1886 și până în 1910, el va fi învățător-director al școlii din Comloșu Mare. Foarte activ, Iuliu Vuia, reușește în numai doi ani să schimbe viața politico-culturală de aici, printre altele, el organizând numeroase serbări cultural-patriotice și înființând corul românesc din Comloșul Mare. Dovedindu-se un adevărat deșteptător al conștiinței naționale a românilor bănățeni, Iuliu Vuia, a fost catalogat de către autoritățile austro-ungare drept un „naționalist exaltat” (fiind chiar mutat disciplinar timp de un an la Ciacova). S-a implicat în organizarea excursiei, din 1906, la București, a românilor bănățeni (acțiune făcută în scopul vizitării expoziției și participării la manifestările culturale dedicate împlinirii a 40 de ani de domnie a lui Carol I). A militat pentru întemeierea Institutului de Economii din Sânnicolaul Mare și a inițiat un curs supraprimar cu caracter agricol. Totodată, urmărind culturalizarea tuturor românilor din Comloșul Mare, a organizat în zilele de duminică, după liturghii, seri de conferințe pe diverse teme și serbări școlare. De asemenea, Iuliu Vuia, este cel care a înființat în această așezare o

¹ Romulus Vuia (născut la 28 ianuarie 1887 în comuna Comloșu Mare, județul Timiș-decedat la București în 2 iulie 1963) a fost un valoros savant român, doctor în geografie din 1924 (doctorat obținut cu mențiunea „Summa cum laude” la Universitatea din Cluj) și un remarcabil profesor universitar la catedra de etnografie (înființată de el în 1926) a Universității din Cluj (până la pensionarea sa forțată de către regimul comunist în 1947). Etnolog, etnograf, antropolog și folclorist de marcă, Romulus Vuia a elaborat, în 1927, planul tematic al Parcului Etnografic Național din Cluj, acest parc fiind, practic, primul muzeu etnografic în aer liber din România și al șaselea din Europa (astăzi purtând numele fondatorului său). Acesta a fost înființat, la 12 aprilie 1929, ca parte integrantă (secție) a Muzeului Etnografic al Transilvaniei (cel dintâi muzeu etnografic din România), fondat tot de Romulus Vuia în 1923 și con-dus de acesta până în 1947. După pensionare se va muta la București, unde, din 1957 și până când se va stinge din viață, va deține funcția de șef al Sectorului (Secției) de Etnografie al Institutului de Etnografie și Folclor din București de pe lângă Academia Română (institut care a fost întemeiat tot de Romulus Vuia). Cea mai proeminentă personalitate a muzeografiei și etnografiei românești, Romulus Vuia a fost membru al mai multor societăți străine de specialitate și autor a numeroase lucrări în domeniul etnografic. El a întocmit, printre altele, o serie de monografii foarte bine documentate referitoare la unele ținuturi românești, în care sunt prezente bogate și utile informații de na-tură istorică, etnografică și folcloristică. Memorabilă rămâne culegerea de folclor realizată între 1910-1960 și în-sumând peste 1300 de piese (ro.wikipedia.org/wiki/Romulus_Vuia).

secție a Asociației Transilvane pentru Literatură Română și Cultura Poporului Român (ASTRA)² și o bibliotecă.

Suștinuta sa activitate de promovare a interesului național al românilor îi va atrage adversitatea autorităților austro-ungare (nemulțumite îndeosebi datorită opoziției acerbe pe care Iuliu Vuia o făcea aplicării discriminatoarei și deznaționalizatoarei legi a învățământului nr. XXXVI/1907, cunoscută sub numele de „Legea lui Apponyi”, de la numele ministrului maghiar ce a inițiat-o), care vor decide, în ianuarie 1910, să-l pensioneze, deși nu împlinise nici măcar 45 de ani. Acum se va stabili la Caransebeș, unde va continua să militeze pentru drepturile și libertățile românilor din Banat. În timpul Primului Război Mondial, Iuliu Vuia, a fost arestat și încarcerat (mai întâi în temnița de la Timișoara și apoi în cea de la Seghedin), împrejurare în care a fost supus la o serie de umilințe fizice și psihice.

După Marea Unire, printre ai cărei artizani s-a numărat (Iuliu Vuia fiind unul dintre cei mai activi intelectuali bănățeni în lupta pentru libertatea și unitatea românilor aflați sub stăpânirea Austro-Ungariei), revine în învățământ (în 1919) ca învățător la Școala Normală din Caransebeș. Foarte ambițios, Iuliu Vuia va urma liceul la fără frecvență și după ce își va lua diploma de bacalaureat se va înscrie, pe când era destul de înaintat în vârstă (54 de ani), la cursurile universitare pentru profesori, organizate de Universitatea din Cluj, obținând la examene note foarte mari, iar capacitatea luând-o cu calificativul „foarte bine”. În consecință, va deveni profesor de istorie-geografie, fiind încadrat pe acest post ca titular la Școala Normală din Caransebeș, căreia îi va fi și director până în 1930 (în această calitate va face demersuri la Ministerul Instrucțiunii Publice și va obține fonduri cu care va înălța școala cu încă un etaj și va deschide un internat).

² Înființată la Sibiu, între 23 octombrie și 4 noiembrie 1861, Asociația Transilvană pentru Literatură Română și Cul-tura Poporului Român (ASTRA) a având un rol însemnat în emanciparea culturală și politică a românilor din Tran-silvania, prima sa conducere fiind girată de către Andrei Șaguna (ce a trăit între 1808-1873 și a fost mitropolit orto-dox al Transilvaniei [din 1864], militant pentru drepturile ortodocșilor și ale românilor din Transilvania, fondator al Gimnaziului Românesc din Brașov [în 1860]), membru de onoare al Academiei Române; canonizat în 2011, el este venerat ca sfânt în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, fiind sărbătorit pe 30 noiembrie]], în calitate de preșe-dinte, Timotei Cipariu (ce a trăit între 1805-1887 și a fost un erudit român transilvănean, revoluționar pașoptist și politician în Transilvania, cleric greco-catolic, membru fondator al Academiei Române, primul vicepreședinte, apoi președinte al ASTREI, lingvist [considerat drept „părinte al filologiei române”], istoric, teolog, pedagog, orientalist și poliglot [cunoștea cca. 15 limbi]), ca vicepreședinte, și George Bariț (istoric și publicist român transilvănean ce a trăit între 1812-1893 și a fost întemeietorul presei românești din Transilvania [fondator al „Gazetei de Transilvania”, fondator și conducător al revistei „Transilvania”, director al revistei „Foaie pentru minte, inimă și literatură”], revo-lutionar pașoptist marcant în Transilvania, președinte al Academiei Române), în calitate de secretar (ro.wiki-pe-dia.org/wiki/Asociația_Transilvană_pentru_Literatura_Română_și_Cultura_Poporului_Român; ro.wikipedia.org/-wiki/Andrei_Șaguna; www.creștinortodox.ro/sfinți/andrei-șaguna; ro.wikipedia.org/wiki/Asociația_Transilvană_pentru_Literatura_Română_și_Cultura_Poporului_Român; ro.wikipedia.org/wiki/Timotei_Cipariu; ro.wikipedia.org/wiki/George_Bariț).

Dascăl erudit, iscusit și dăruit, priceput și energic organizator și conducător de școală românească, Iuliu Vuia a fost și un harnic și valoros autor de manuale școlare, cărți de istorie și pedagogie, opera sa însumând nu mai puțin de 24 de lucrări tipărite în volum. La acestea se adaugă un număr impresionant de studii și articole ce i-au apărut în majoritatea publicațiilor din Banat și Transilvania, existente în vremea sa (a colaborat în permanență îndeosebi la „Lumină-toriul”, „Dreptatea” și „Tribuna”). Fire deosebit de întreprinzătoare, Iuliu Vuia i-a organizat pe învățătorii români bănățeni din protopopiatul Timișoarei într-o Reuniune a învățătorilor, contri-buind, astfel, la modernizarea și eficientizarea procesului instructiv-educativ în școlile româ-nești din Banat, dar și la consolidarea conștiinței și identității naționale a românilor de aici (el va fi ales prim secretar al Asociației Învățătorilor din Banat și apoi președinte al acesteia, funcție pe care o va deține vreme de 30 de ani). Mare patriot, Iuliu Vuia a luat parte activ la acțiunile premergătoare înfăptuirii Marii Uniri, el fiind ales, printre altele, la 25 octombrie 1918, ca mem-bru în Consiliul Național Român din Caransebeș. În calitate de delegat al acestuia, Vuia a participat, în zilele următoare, la organizarea consiliilor naționale locale din satele bănățene și la alegerile de delegați pentru Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia. Iuliu Vuia va lua parte și el, în calitate de reprezentant al Reuniunii învățătorilor din protopopiatul Timișoarei (fiind desemnat să conducă întreaga delegație a învățătorilor din Banat), la mărețul act istoric de la 1 decembrie 1918, în urma căruia ținutul său natal, Banatul, dimpreună cu Transilvania, Crișana, Sătmarul și Maramureșul s-au unit cu Regatul României, desăvârșindu-se, astfel, statul național unitar român. El a fost ales, de asemenea, în Marele Sfat Național de la Sibiu. Iuliu Vuia a organizat și condus Congresul învățătorilor din Banat și Transilvania, ce a avut loc, în 24 februarie 1919, la Sibiu; a fost ales președinte al Casinei române și al Casei Naționale din Caransebeș; a înființat Ateneul popular de aici și a fost ales președinte al Asociației profesorilor secundari - secția Caransebeș; a fost deputat în Parlamentul României pentru Cercul electoral Bocșa și a inițiat o mare colectă pentru realizarea, la Alba Iulia, a monumentelor închinat lui Horea, Cloșca și Crișan, dar și pentru construirea în București a unui cămin pentru studenții bănățeni.

În semn de recunoștință pentru neobosita activitate pe care a depus-o în slujba neamului și a țării sale, Iuliu Vuia a fost decorat cu Ordinul Național „Steaua României” în grad de ofițer, cu „Răsplata muncii”, clasa I și cu Ordinul „Ferdinand I”.

Iuliu Vuia s-a pensionat la 24 iulie 1930 și s-a stins din viață peste doar câțiva ani, în 1933, la Caransebeș. A fost înmormântat aici, alături de bunicul său matern, Constantin Diaconovici Loga.

Opera (selectiv): *Fragmente din istoricul pedagogicului confesional greco-ortodox român din Arad, Arad, 1887*; *Curs complet de istoria universală a pedagogiei, Caransebeș, 1892*; *Cartea de învățătură pentru școlile de repetițiune economice precum și pentru alte institute, Caransebeș, 1894, 400 p.*; *Școlile*

românești bănățene în secolul al XVIII-lea, Orăștie, 1896; *Să avem conștiința demnității noastre*, Orăștie, 1897; *Organizarea noastră economică*, Orăștie, 1912; *Carte de cetire* (pentru clasa a II-a), Orăștie, 1912; *Curs practic de limba română* (pentru clasele III-VI), Arad, 1913; *Contribuții la istoria școlilor bănățene*, Arad, 1923; *Districtus Valachorum. Cercurile românești bănățene*, în „Analele Banatului”, II, nr. 2-3, Timișoara, 1929; *Districtus Valachorum. Cercurile românești bănățene. Cele din Timiș reconstruite pentru prima oară*, Editura „Analele Banatului”, Tipografia „Union”, Timișoara, 1930.

Referințe: *Necrolog*, în „Foaia diecezană”, nr. 24, Caransebeș, 1933, p. 4-5; Ludovic Cio-banu, *Iuliu Vuia, pedagog și luptător național*, Timișoara, 1934; I. D. Suci, *Literatura bănă-țeană de la început până la Unire. 1582-1918*, Timișoara, 1940, p. 265-267; D. Onciulescu, *Date și momente inedite din viața și activitatea lui Iuliu Vuia*, în „Buletinul informativ”, nr. 7-8, Timișoara, 1972; Idem, *Iuliu Vuia - un distins cărturar bănă-țean*, Muzeul Școlii bănățene, Timișoara, 1984; I. Munteanu, V. M. Zaberca, M. Sârbu, *Banatul și Marea Unire din 1918*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1992; Gheorghe Luchescu, *Din galeria personalită-ților timișene*, Editura Dacia Europa Nova, Lugoj, 1996, p. 312; Ioan Olărescu, *Iuliu Vuia (1865-1933)*, în lucrarea *Comloșu Mare și Lunga. Repere istorice. Oameni care au fost*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2001, p. 78-81; Tiberiu Ciobanu, *Personalități bănățene participante la înfăptuirea Marii Uniri - Iuliu Vuia*, în „Praeuniversitaria”, anul V, nr. 5 (18), Timișoara, decembrie, 2009, p. 8; Idem, *Iuliu Vuia*, în *Istoriografia românească din perioada 1918-1948 referitoare la Evul mediu bănă-țean*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2009, p. 23-49, 281-286; Idem, *Iuliu Vuia*, în *Cărturari români cu preocupări referitoare la istoria medievală a Banatului. Cuprinderi biobibliografice*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2010, p. 74-81, 167-168; Idem, *Iuliu Vuia în Istoriografia românească din secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea referitoare la Banatul medieval*, vol. I-II, Editura Eurostampa, Timișoara, 2010, p. 255-274 (în vol. I) și p. 235-239 (în vol. II).

Istoria medievală a Banatului reflectată în opera lui Iuliu Vuia. În cadrul laborioasei sale activități cultural-științifice și educative, Iuliu Vuia a acordat o atenție deosebită cercetării și popularizării istoriei provinciei românești bănățene. În două numere ale publicației „Analele Banatului” din Timișoara, din 1929, a apărut un studiu al său despre districtele românești din Banat, lucrare care, în anul următor a fost tipărită într-un volumaș de 49 de pagini³. Până la data apariției acestui material, învățătorul Iuliu Vuia fusese cunoscut ca un excelent dascăl, care se afirmase în publicistică și editorial, prin articole și studii referitoare la pedagogie

³ **Iuliu Vuia**, *Districtus Valachorum. Cercurile românești bănățene*, în „Analele Banatului”, II, nr. 2-3, Timișoara, 1929; **Idem**, *Districtus Valachorum. Cercurile românești bănățene. Cele din Timiș reconstruite pentru prima oară*, Editura „Analele Banatului”, Tipografia „Union”, Timișoara, 1930, 49 p.

și la istoria școlii din Banat, precum și prin publicarea unor manuale școlare⁴. După ce a funcționat ca învățător la Comloșu Mare, în județul Timiș, timp de 24 de ani, la vârsta de 45 de ani, el a fost pensionat forțat de autoritățile maghiare, pentru că se impusese ca lider în lupta națională a românilor bănățeni din vremea aceea. După pensionare s-a stabilit la Caransebeș, unde și-a intensificat activitatea în cadrul societăților culturale și naționale românești, fapt pentru care a fost închis, apoi a fost nevoit să se refugieze la Sibiu. La 1 decembrie 1918 a condus delegația învățătorilor la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. A fost ales în Marele Sfat Național de la Sibiu.

După Marea Unire, a reintrat în învățământ la Caransebeș și, totodată, revigorat, cuprins de energie tinerească, a urmat cursurile universitare pentru profesori la Cluj⁵. Aici se afirmase deja în lumea științifică fiul său, Romulus Vuia (1887-1963), viitorul ilustru etnograf, întemeietorul Muzeului Etnografic al Transilvaniei de la Pădurea Hoia, cu prima secție în aer liber din România.

Desigur că mediul universitar clujean l-a stimulat să se ocupe de cercetarea districtelor românești din Banat. S-ar putea ca o variantă a acestui studiu să-i fi fost lucrare de licență la absolvirea Facultății de istorie a Universității din Cluj. Cu mândria de a fi studiat temeinic în cetatea academică a Transilvaniei românești, autorul își semnează studiul despre districte: „Iuliu Vuia - profesor”. Înainte, își semnase o viață întreagă articolele și studiile ca „învățător”.

Parcurgând studiul lui Vuia, se constată că el nu îl citează pe Patriciu Drăgălina, care în lucrarea lui *Din istoria Banatului Severin* (apărută la Caransebeș, în trei părți tipărite în 1899, 1900 și 1902), așa cum am văzut, consacră un capitol districtelor române, urmându-l pe istoricul maghiar Pesty Frigyes, „pas cu pas”, adică extrăgându-și informațiile din lucrarea acestuia *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek (Despre fostele districte românești din comitatul Severin)*, apărută la Budapesta în 1876. Că Iuliu Vuia s-a folosit de lucrarea lui Drăgălina nu este dovedit numai de numeroase informații istorice comune (care pot proveni din aceleași surse bibliografice), ci și de o seamă de idei și formulări identice, între care următoarea este deosebit de concludentă: „Începutul districtelor valahice se pierde în vechimea timpurilor; probabil că basa lor s-a pus pe timpul lui Achtum⁶

⁴ Cele mai importante scrieri ale lui Iuliu Vuia, în volum, sunt: ampla lucrare de îndrumare *Cartea de învățatură pentru școalele de repetițiune economice precum și pentru alte institute*, Caransebeș, 1894, 400 p.; *Fragmente din istoricul pedagogicului confesional greco-ortodox român din Arad*, Arad, 1887; *Curs complet de istoria universală a pedagogiei*, Caransebeș, 1892; *Școlile românești bănățene în sec. XVIII-lea, Orăștie*, 1896.

⁵ **Ludovic Ciobanu**, *Iuliu Vuia, pedagog și luptător național*, Timișoara, 1934; **Ioan Olărescu**, *Iuliu Vuia (1865-1933)*, în lucrarea *Comloșu Mare și Lunga. Repere istorice. Oameni care au fost*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2001, p. 78-81; **Gheorghe Luchescu**, *Din galeria personalităților timișene*, Editura Dacia Europa Nova, Lugoj, 1996, p. 312.

⁶ Este vorba despre voievodul (ducele) român Ahtum (ortografiat și Achtum sau Ohtum), care a condus, între anii 1000-1030, o puternică formațiune statală românească medievală timpurie localizată pe teritoriul Banatului istoric (spațiul cuprins între Tisa, Mureș, Dunăre și Carpați [acum, însă, voievodatul bănățean întinzându-se și la nord de Mureș, el cuprinzând între hotarele sale și o

de la anul 1000 d. Chr.” (Patriciu Drăgălina, *Din istoria Banatului Severin*, I, p. 128); iată ce spune Vuia: „Începutul districtelor românești se pierde în negura vremilor, probabil că baza lor s-a pus pe timpul lui Achtum, pe la 1000 d. Christos” (Iuliu Vuia, *Districtus Valachorum. Cercurile românești bănățene. Cele din Timiș reconstruite pentru prima oară*, p. 42). Dar Vuia nu mai menționează importanta precizare imediat următoare, făcută de Drăgălina, anume că, în documente, districtele sunt consemnate doar în secolul al XIV-lea: „Cu date positive s-a constatat existența lor în secolul XIV”⁷. Efectuarea unui paralelism între informațiile istorice despre districte prezentate de cei doi autori, cu scopul de a vedea cât a preluat Vuia din lucrarea lui Drăgălina, ar fi astăzi o întreprindere oțioasă (adică de prisos, inutilă, nefolositoare). Adevărul este că Iuliu Vuia a resiste-matizat întregul material care, uneori, este îmbogățit cu o seamă de date provenite din surse istorice nefolosite de Drăgălina, alteori este mai sărac în informație decât cel din lucrarea *Din istoria Banatului Severin*⁸. Suntem înclinați să credem că studiul lui Vuia va fi parte din sudul Crișanei]), având ca reședință cetatea Morisena sau Ma-resiana (actualmente localitatea Cenad din județul Timiș), de pe malul Mureșului. De altfel, teritoriul de la râul Criș până la hotarul Transilvaniei și până la Vidin (oraș aflat pe malul sudic al Dunării, în nord-vestul Bulgariei) și Ceta-tea Severinului (aflată pe malul nordic al Dunării, astăzi numindu-se Drobet-Turnu Severin și fiind municipiu de reședință al județului Mehedinți din sud-vestul României) se numea, în jurul anului 1000, „Morisena”. Achtum a construit în Morisena, cu binecuvântarea episcopilor de rit grecesc, o mănăstire de călugări închinată Sfântului Ioan Botezătorul și condusă de un egumen. A doua mănăstire ortodoxă a lui Achtum („Ahtum-monostur”) a fost ridicată la finele veacului al X-lea, ori în primii ani ai secolului al XI-lea. Ruinele se văd și astăzi la 10 km sud-vest de Pecica (jud. Arad). Prin anul 1030, profitând de faptul că protectorul lui Achtum, împăratul bizantin, Romanos al III-lea Argyros (1028-1034 [*Istoria lumii în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 554]), era ocupat cu războaiele din Asia Mică, Ștefan I, regele Ungariei (supranumit „cel Sfânt” [deoarece a fost canonizat în 1083 ca sfânt al Bisericii Catolice, iar în anul 2000 și de Biserica Ortodoxă a Constantinopolului]), acesta a fost principe [din 997], apoi [din anul 1000] rege al ungarilor, el domnind până în 1038 și fiind, practic, primul suveran creștin al maghiarilor [*Ibidem*, p. 564; ro.wikipedia.org/wiki/-Ștefan_I_al_Ungariei)] îi poruncește lui Chanadinus (un bănățean ce fusese un însemnat comandant militar din armata lui Achtum) să preia puterea în voievodatul bănățean. Inițial, Achtum câștigă o primă bătălie ce s-a derulat lângă Beba Veche de astăzi (localitate aflată în prezent pe teritoriul județului Timiș), dar va muri în cele din urmă în timpul unei sângeroase confruntări armate desfășurate la Tomnatic (jud. Timiș), pe care adversarii săi o vor câștiga după ce vor suferi grele pierderi. Sub pretextul de a pune capăt unui război civil izbucnit între pretendenții la conducerea Ducatului Morisenei, regele maghiar va ocupa Banatul. După ce l-a înfrânt pe Achtum, Chanadinus a ctitorit o nouă biserică ortodoxă de călugări închinată Sfântului Gheorghe la Oroslanos (astăzi Maidan în Serbia). Mai târziu, numele Morisena va fi înlocuit prin Cenad. În anul 1054, atunci când în urma „Marii Schisme” Biserica creștină s-a despărțit între ortodocși și catolici, mănăstirea de la Morisena a ales catolicismul sau a fost atribuită călugărilor catolici benedictini, clerul românesc ortodox din zonă fiind mutat în noua mănăstire ortodoxă de la Oroslanos. Mănăstirea benedictină s-a ruinat însă după scurt timp. După bătălia de la Tomnatic, familia lui Achtum a încercat să fugă din Morisena dar a fost surprinsă lângă Sănnicolau Mare, unde se presupune că ar fi îngropat celebrul tezaur denumit după această localitate timișană (ro.wikipedia.org/wiki/Ahtum).

⁷ Patriciu Drăgălina, *Din istoria Banatului Severin*, I, Caransebeș, 1899, p. 128.

⁸ Trimiterile sale sunt la: 1. Csányi, *Történelmi földrajz*, II (trimiterea corectă este Csánki Dező, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, II, Budapest, 1890); 2. Palik

fost inițial lucrare de licență și de faptul că acesta începe cu epoca romană în Banat – atât cât se știa pe vremea aceea –, că apoi se referă, în treacăt, la epoca migrațiilor, pentru ca, după pomenirea dominației bulgarilor, să se oprească asupra cuceririi Banatului de către unguri. Sunt citați istorici care se pronunță în privința continuității neîntrerupte a românilor în Banat, care susțin că ungerii i-au găsit aici pe români în timpul confruntărilor dintre ei și oștile lui Glad⁹ și, apoi, ale lui Ahtum. Autorul atinge, schematic, începutul istoriei Banatului de Severin și ajunge la atestarea distric-telor – după el, în anul 1376 – „care se administrau și judecau după legea veche, aprobată de regii Ungariei (*juxta antiquam et approbatam legem districtuum valahicalium universorum*)”⁹. De asemenea, Iuliu Vuia prezintă conținutul diplomei regelui Ungariei, Ladislau al V-lea Postumul (1444-1457)¹⁰, prin **Ucsevnyi Teodor**, *A Komiathi kiválsófos olák kerület* (la Viorel Achim apare trimiterea, desigur corectă, numele autorului fiind Palik Ucsevny F. și având mențiunea locului și a anului apariției cărții: Lugoj, 1910. Pentru aceasta vezi **Viorel Achim**, *Districtul Comiat. Contribuție la geografia istorică a Banatului în Evul Mediu*, în *Banatul în Evul Mediu*, Editura „Albatros”, București, 2000, p. 24); 3. **Milleker Bodog**, *Délmagyarország középkori földrajza* (Timișoara, 1913-1914). Prin Ungaria de Sud, în timpul dualismului, se înțelegea și Banatul.

⁹ Glad a fost voievod (duce) între anii 927-955, al unei formațiuni statale medievale românești timpurii, localizată pe teritoriul Banatului istoric (spațiul cuprins între Tisa, Mureș, Dunăre și Carpați), în prima jumătate a secolului al X-lea. Reședința principală a ducelui era Morisena (astăzi Cenad în județul Timiș). Se presupune că teritoriul bănă-țean era, până la moartea lui Simeon I cel Mare, țarul Bulgariei (între 893-927 [*Istoria lumii în date*, p. 566]), o mar-că (provincie de graniță) a Primului Țarat (Imperiu) Bulgar. Ieșirea voievodatului bănățean de sub tutela bulgară s-a produs, probabil, cu ajutorul cumanilor (numiți în trecut „comani” și „polovți”, aceștia au fost un popor originar din Asia Centrală, din grupul turcilor-kîpceak, numele tribal „kîpçak” fiind, se pare, identic cu cel al „sciților roșii” din Antichitate [ro.wikipedia.org/wiki/Cumani]), iar denumirea de „sciți” era la rândul ei folosită de către scriitorii antici pentru a denumi mai multe popoare din răsăritul Europei, așa că totalitatea sciților de care se vorbește trebuie considerată ca un conglomerat de popoare [ro.wikipedia.org/wiki/Sciți]), imediat după anul 927, pe fondul slăbirii accentuate a influenței Bulgariei în sud-estul european. Ducatul lui Glad a fost atacat, după toate probabilitățile, înainte de anul 934, de o expediție întreprinsă de cetele maghiare conduse de trei dintre marile căpetenii ale armatei principelui Árpád (lider al confederației triburilor maghiare [la momentul stabilirii acestora în Câmpia Panonică, eveniment petrecut în preajma anului 895] și fondator al Dinastiei Árpadiene [prima dinastie domnitoare a Regatului Ungariei, ai cărei membri au domnit între 895-1301], acesta a fost primul conducător al Ungariei și a domnit între anii 895-907 [ro.wikipedia.org/wiki/Dinastia_Arpadiană; ro.wikipedia.org/wiki/Árpád; en.wikipedia.org/wiki/Ár-pád]), numite Zuard, Cadusa (fratele lui Zuard) și Boyta, care, într-o primă fază, a cucerit partea nord-vestică forma-țiunii statele românești bănățene. După relatările notarului anonim al regelui maghiar Béla al III-lea (1172-1196 [*Istoria lumii în date*, p. 564]) în „Gesta Hungarorum” (adică „Faptele Ungurilor”), ducele Glad s-a opus năvălitori-lor în mai multe bătălii. Prima s-a desfășurat pe râul Timiș, într-un loc numit „Vadum Arenarum” (adică „Vadul nisipurilor”, identificat cu Foeni, sat românesc aflat la granița cu Serbia), unde armata sa, compusă din bulgari, cumani și români, a fost înfrântă. A doua bătălie a avut loc la fortăreața Kevea (Keue sau Cuvin), în Banatul sârbesc, adică în Voivodina (există și opinia după care această fortificație ar putea fi de fapt localizată la nord de Mureș, la Cuvin, în județul Arad), în urma căreia voievodul valah a fost silit să ceară pace, cedând coaliției de triburi ma-ghiare această cetate. Următoarea confruntare a fost la Urschia (astăzi Orșova, oraș pe malul Dunării). Sub ultimul său descendent, Ahtum, maghiarii vor reuși să cucerească Banatul (ro.wikipedia.org/wiki/Glad).

¹⁰ *Istoria lumii în date*, p. 564.

care acesta reîntărea privilegiile celor opt districte românești (celor șapte de la început [Caransebeș, Lugoj, Mehadia, Almăj, Ilidia, Carașova și Bârzava] li s-a alăturat și districtul Comiat, după ce locuitorii săi au luat inițiativa să plătească lui Iancu de Hunedoara¹¹ suma de bani pentru zălogirea făcută, în anii 1435 și 1437, de către Sigismund de Luxemburg (rege al Ungariei [între 1387-1437] și împărat al Sfântului Imperiu Roman de Neam German din 1410 [încoronat ca atare, însă, abia în 1433] până la moartea sa, petrecută în 1437))¹², dând câteva scurte citate din *Istoria războiului politico-național al Românilor peste tot, mai ales a celor ortodocși orientali din Austria și cu distincțiunea Bănățenilor față de pretențiunile ierarhice și politice ale colonilor sârbești din Austria de Nicolae Tincu Velia* (apărută în 1865 la Sibiu), la care face însă trimitere greșită și anume: Tincu Velia, *Istoria politică națională a bisericii*; iar mai încolo, la p. 21, folosește același titlu „contrafăcut” al lucrării, iar pe autor îl botează „Ioan” Tincu Velia.

¹¹ Considerat drept „ultimul mare cruciat european” (**Ioan-Aurel Pop**, *Numele din familia regelui Matia Corvinul: de la izvoarele de epocă la istoriografia contemporană*, în „Studii și materiale de istorie medie”, XXVI, București, 2008, p. 138), Iancu de Hunedoara „a fost unul dintre cei mai mari conducători politico-militari din Europa secolului al XV-lea, el remarcându-se, îndeosebi, în cadrul luptei antiotomane din vremea sa, al cărei inițiator și lider principal este considerat, în unanimitate, a fi fost, atât de către contemporanii săi cât și de posteritate” (**Tiberiu Ciobanu**, „*Fortissimus athleta Christi*”, *Iancu de Hunedoara 555*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2011, p. 15). Născut pe la 1407 (potrivit altor opinii între 1386-1388, în 1390 sau 1392 și, în fine, prin 1395-1396), el l-a avut drept tată pe „oșteanul (cavalerul – n.n.T.C.) curții regelui” (*Istoria Românilor*, vol. IV, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 338) Voicu, fiul lui Șerbu, un important cneaz român din Țara Hațegului (**Camil Mureșan**, *Iancu de Hunedoara*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Științifică, București, 1968, p. 40), iar ca mamă pe Elisabeta de Marginea, „ce provenea, la rândul ei, tot dintr-o familie de mici nobili hunedoreni, originari, probabil, din târgul și districtul românesc bănățean Marginea” (**Tiberiu Ciobanu**, *op. cit.*, p. 15-16). Iancu de Hunedoara a murit, în 11 august 1456, răpus de ciumă, imediat după ce oștile creștine conduse de el au obținut celebra victorie de la Belgrad asupra turcilor otomani (**Camil Mureșan**, *op. cit.*, p. 41; **Tiberiu Ciobanu**, *op. cit.*, p. 15, 27). Mare om politic și genial conducător de oști, Iancu de Hunedoara a deținut înalte demnități în cadrul Regatului Ungar, pornind de la cea de ban al Severinului (numit în 1438) și continuând cu cele de comite de Timiș, comite al secuilor, voievod al Transilvaniei (între 1441-1446 și 1448-1450) locțiitor și căpitan general al Ungariei (din 1445), căpitan al Belgradului (din 1446), regent sau guvernator general al Ungariei (din iunie 1446 până în 1453), comite perpetuu și ereditar de Bistrița și căpitan general (comandant suprem) al tuturor forțelor armate ale oștilor Regatului Maghiar, din februarie 1453 până în iulie-august 1455, când va demisiona din ultima funcție, păstrându-și doar înalta dregătorie de comite al Bistriței și comanda supremă a trupelor regale din sudul Ungariei, până la moartea sa (*Istoria militară a poporului român*, vol. II, Editura Militară, București, 1986, p. 213; **Camil Mureșan**, *op. cit.*, p. 51-52, 185; **Constantin C. Giurescu**, **Dinu C. Giurescu**, *Scurtă istorie a românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 411, 412; *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 92, 461; **Tiberiu Ciobanu**, *op. cit.*, p. 24-26). Marele erou al Creștinătății a fost tatăl lui Matia I Corvin (ce a domnit între 1458-1490 [*Istoria lumii în date*, p. 564]), „unul dintre cei mai mari regi ai statului maghiar (dacă nu chiar cel mai mare) în vremea lui acesta cunoscând maxima sa expansiune teritorială” (**Tiberiu Ciobanu**, *op. cit.*, p. 193).

¹² *Istoria lumii în date*, p. 561, 564.